

ЛОКАЛНА СТРАТЕГИЈА
И АКЦИСКИ ПЛАН НА
ОПШТИНА ГОСТИВАР
ЗА ЗАШТИТА ОД ХИВ ЗА
ПЕРИОДОТ ОД 2016 ДО
2020 ГОДИНА

Општина Гостивар. 2016

Проектот е финансиран од Европската Унија

НЕМА ОПРАВДУВАЊЕ АКО ГИ ЗГАСНЕМЕ ПРОГРАМИТЕ СО КОИ СЕ СПАСУВААТ ЖИВОТИ

Оваа публикација е изготвена со помош на Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствена одговорност на граѓанското здружение ХОПС – Опции за здрав живот Скопје и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија.

ЛОКАЛНА СТРАТЕГИЈА И АКЦИСКИ ПЛАН ЗА ЗАШТИТА ОД ХИВ НА ОПШТИНА ГОСТИВАР ЗА ПЕРИОДОТ ОД 2016 до 2020 ГОДИНА

Со Акциски план за остварување на Локалната стратегија за заштита од ХИВ на Општина Гостивар за периодот 2016 и 2017 година

Издавач

Општина Гостивар, Сектор за јавни дејности

За издавачот

Невзат Бејта, градоначалник на Општина Гостивар

Наслов

Локална стратегија за заштита од ХИВ на Општина Гостивар за периодот од 2016 до 2020 година. Акциски план за 2016 и 2017 година за остварување на Локалната стратегија за заштита од ХИВ на Општина Гостивар за периодот од 2016 до 2020 година.

Лектура

Весна Костоска

Дизајн

Жарко Стојановиќ

Печати

Полиестердеј

Цитирајте ја оваа публикација на следниов начин:

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека «Св. Климент Охридски», Скопје

616.98:578.828.7]-084(497.752)»2016/2020»

ЛОКАЛНА стратегија и акциски план на Општина Гостивар за заштита од ХИВ за периодот од 2016 до 2020 година. - Скопје : ХОПС - опции за здрав живот, 2016. - 32 стр. : табели ; 30 см

Публикацијата е во рамки на проектот: «Превенција од ХИВ и употреба на дроги помеѓу граѓаните од пограничните области». - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-4701-24-8

а) Превенција од ХИВ - Акциски планови - Гостивар - 2016-2020 COBISS.MK-ID 101856778

Во изработката на Локалната стратегија и на акциските планови за заштита од ХИВ на Општина Гостивар учествуваа:

Експертска работна група:

Насир Муслиу, Општина Гостивар
Фадил Асани, Општина Гостивар
Дафина Стојаноска, Општина Гостивар
Војислав Огњаноски, Центар за јавно здравје - Гостивар
Башким Муслиу, Полициска станица - Гостивар
Билен Карахасан, Центар за социјална работа - Гостивар
Ратко Наумоски, Општа болница - Гостивар
Драган Наумоски, Општа болница - Гостивар
Енсар Ибрахимоглу, Општа болница - Гостивар
Зоран Поповски, Хелп- Гостивар
Александра Наумческа, ИПГ - Гостивар
Силвана Ончева, ХОПС - Скопје

Советот на Општина Гостивар на својата 32 седница одржана на 20.09.2016 официјално ги усвои Локалната стратегија на Општина Гостивар за заштита од ХИВ за периодот од 2016 до 2020 година и Акцискиот план за остварување на Локалната стратегија на Општина Гостивар за заштита од ХИВ за 2016 и 2017 година.

Содржина

Обраќање од градоначалникот на Општина Гостивар	5
Скратеници	6
ИЗВРШНО РЕЗИМЕ	7
1. Вовед	8
1.2. Принципи	8
1.5. Визија, мисија и вредности	8
2. СОСТОЈБА СО ХИВ	11
2.1. Епидемиолошки податоци	11
2.2. Податоци на ниво на Општина Гостивар	12
2.3. Ранливост и ризик за ХИВ	12
2.3.1. Лица кои инјектираат дроги	13
2.3.2. Сексуални работници	14
2.3.3. Мажи кои имаат секс со мажи	14
3. ПРЕВЕНТИВНИ АКТИВНОСТИ ВО МИНАТИОТ ПЕРИОД	15
4. ПОТРЕБА ЗА ЛОКАЛЕН ОДГОВОР	16
4.1. Постојни превентивни активности на локално ниво	16
5. ВИЗИЈА, МИСИЈА И ВРЕДНОСТИ	19
6. СТРАТЕШКИ ОБЛАСТИ, ЦЕЛИ И АКТИВНОСТИ	20
6.1. Стратешка област 1: Превенција и развивање на свест за ХИВ и поврзаните ризици кај локалното население и специфични професионални лица	20
6.1.1. Област на дејствување 1: Развивање на свест кај целокупното население кое живее или престојува на територијата на Општина Гостивар 19	20
6.1.2. Област на дејствување 2: Сензитивизација на вработените и работно ангажираните лица во институциите кои се во контакт со групите/заедниците најзасегнати од ХИВ	20
6.1.3. Област на дејствување 3: Сензитивизација на новинари и уредници на јавни гласила	21
6.2. Стратешка област 2: Превенција на ХИВ кај групи/заедници најзасегнати од ХИВ	21
6.2.1. Област на дејствување 1: Превенција на ХИВ кај лицата кои инјектираат дроги	21
6.2.2. Област на дејствување 2: Превенција на ХИВ кај сексуалните работници/-чки	21
6.2.3. Област на дејствување 3: Превенција на ХИВ кај мажите кои имаат секс со мажи	22
6.2.4. Област на дејствување 4: Превенција на ХИВ кај младите на возраст од 15 до 29 години	22
6.2.5. Област на дејствување 5: Превенција кај лицата кои живеат со ХИВ	22
6.3. Стратешка област 3: Координација, соработка, следење и проценка	23
7. АКЦИСКИ ПЛАН ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ЛОКАЛНАТА СТРАТЕГИЈА ЗА ХИВ НА ОПШТИНА ГОСТИВАР ЗА ПЕРИОДОТ 2016 И 2017 ГОДИНА	24
8. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ СРЕДСТВА И СТРАТЕШКИ ПАРТНЕРСТВА	29

Обраќање од градоначалникот на Општина Гостивар, господин Невзат Бејта

Благодарение на превентивните активности за ХИВ кои се имплементираа во текот на изминатата деценија, со посебен акцент на одредени групи под најголем ризик за ХИВ, Општина Гостивар успеа да го задржи ниското ниво на преваленца на инфекцијата. Активностите беа реализирани од повеќе организации, институции и здруженија на граѓани кои досега макотрпно работеа во обезбедувањето на одредени сервиси за специфични групи население.

Општина Гостивар се гордее со досегашната соработка на сите кои беа вклучени во превентивните активности. Координираниот пристап и искуството покажаа дека со заеднички напори може значително да се придонесе во зачувувањето на здравјето кај населението, особено кога се работи за област која бара активно учество на повеќе фактори (мултисекторски пристап).

Но напорите за заштита од ХИВ и понатаму треба да продолжат, особено кај групите под најголем ризик. Пред нас стојат огромни предизвици. Потребно е да се обезбеди одржливост на постојните сервиси кои во досегашниот период беа финансиски поддржани од странски донатори. Потребна е мобилизација на повеќе фактори за обезбедување на локални извори на финансирање, особено за периодот по јануари 2017 година, кога се очекува да запре финансиската поддршка од странство.

Доколку згаснат постојните сервиси, за многу кратко време може да се соочиме со значителен пораст на бројот на регистрирани лица кои живеат со ХИВ. Во наредниот период ќе се соочиме и со потребата за обезбедување помош и поддршка на лицата кои живеат со ХИВ.

Оттука произлезе потребата за подготвување на стратегија за заштита од ХИВ во општината. Потребно е благовремено започнување на низа активности во насока на обезбедување одржливост на постојните сервиси. Општина Гостивар, и понатаму ќе продолжи да работи на координацијата на активностите за обезбедување континуиран одговор за ХИВ. Имајќи го предвид фактот што ХИВ не е само медицински и здравствен проблем, туку општествен, образовен, социјален и културолошки, во напорите за справувањето со ХИВ се вклучуваат сите, поединци и групи, владини и невладини, приватни и јавни институции.

ГРАДОНАЧАЛНИК НА ГРАД ГОСТИВАР

Невзат Бејта

Скратеници

АРВ терапија	Антиретровирусна терапија
ББС	Биобихевиорална студија
ДСТ	Доброволно советување и тестирање
КД	Корисници на дроги
ЛИД	Лица кои инјектираат дроги
МСМ	Мажи кои имаат секс со мажи
СИДА	Синдром на стекнат имун дефицит
СР	Сексуални работници/чки
ХИВ	Хуман имунодефициентен вирус
ЦИ	Конфиденс интервал
ЦЈЗ	Центар за јавно здравје
ЦСР	Центар за социјална работа

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Локалната стратегија за заштита од ХИВ на Општина Гостивар се донесува со цел координативен пристап во напорите за задржување на ниската преваленца на ХИВ во рамките на Општината. Се наложува потребата од подобрување на соработката меѓу организациите кои работат на заштита од ХИВ, зајакнувањето на капацитетите на групите под најголем ризик во кои интензивно се вложува, со цел нивно вклучување во градењето на политиките за ХИВ, превенција и третман на дроги, превенција на сексуално насилство, стигма и дискриминација и репресија.

Стратегијата своето финансирање во текот на 2016 година, во најголем дел го потпира на одобрениот грант од десеттата рунда на финансирање на Глобалниот фонд за СИДА, туберкулоза и маларија. Ова во значителна мера го зајакнува одговорот за ХИВ преку големиот број на високопрофесионални сервиси, градени и управувани во соработка со целните групи, кои обезбедија широко покривање со превентивни и тераписки сервиси во заедниците, навремено вклучувајќи ги ранливите групи во јавно-здравствените сервиси. Останува предизвикот, овие сервиси и услуги да се интегрираат во локалниот буџет почнувајќи од 2017 година, а за тоа се потребни големи напори и активности насочени кон донесувачите на одлуки и бизнис- заедницата.

Стратегијата се градеше на основа на пристапот базиран на човековите права, внимавајќи сите клучни интервенции да произлезат од потребите на лицата под најголем ризик и да одговори на факторите кои влијаат на нивното исклучување. Интервенциите се во согласност со светските практики предложени во рамките на техничките насоки на СЗО, УНАИДС, УНИЦЕФ и другите агенции и програми на Обединетите нации. Сите интервенции се приспособени на локалните потреби и услови, со широка консултација со корисниците и давателите на услуги.

Стратегијата е организирана во три клучни стратешки области, организирани околу постигнување на една главна цел – универзален пристап до превенција, третман, грижа и поддршка за ХИВ и одржување на ниска преваленца на ХИВ во согласност со Националната стратегија за ХИВ на Република Македонија.

Веруваме дека овој уникатен спој на сите нивоа од одговорот на ХИВ ќе даде успех во постигнувањето на главната цел- одржување на ниското ниво на ХИВ во Република Македонија.

1. Вовед

Во рамките на Општината Гостивар се наложи потребата за покоординиран пристап во однос на заштитата од ХИВ, како и потребата за воспоставување на одржливи сервиси за ХИВ меѓу специфичните групи кои се под ризик за заразување.

Во досегашниот период повеќе организации и институции работеа на овој план. Но, со оглед на фактот дека голем дел од активностите беа финансирани од Глобалниот фонд за СИДА, ТБЦ и маларија, а програмата завршува во текот на 2016 година, се наложи потребата за обезбедување на одржливост на овие програми, за што е потребно големи напори и заеднички пристап за решавање на постојните предизвици.

Во рамките на Општината беше изготвен Акциски план за одржување на програмите за ХИВ и туберкулоза кои се имплементираат во Општина Гостивар за периодот 2013-2015 година.

Иницијативата за изработка на локалната стратегија произлезе од проектот „Превенција на ХИВ и употреба на дрогите меѓу граѓаните од пограничните области“ поддржан од Европската Унија преку ИПА Програмата за погранична соработка.

Во согласност со проектните активности, во иницијалниот период беа реализирани дводневна работилница и работни средби со локалните претставници од релевантни институции и организации, а кои учествуваа во детектирање и дефинирање на проблемите поврзани со ХИВ во локалната заедница. Работната група имаше задача да ги идентификува постојните проблеми, последици, ризици и недостатоци на полето на заштита од ХИВ во сопствената локална заедница, да ги дефинира и да им даде приоритет на потребите и да ги осмисли целите и активностите на Предлог - стратегијата со акцискиот план.

Во завршната фаза на изработка на документот, истиот е презентираан пред Работната група и сите забелешки се внесени во завршната верзија на Предлог-стратегијата со акцискиот план. Се очекува Стратегијата со акцискиот план за Општина Гостивар да бидат дадени на усвојување и усвоени од Советот на Општина Гостивар на првата наредна седница на Општината.

1.2. Принципи

Генералните принципи на кои е заснован универзалниот пристап за ХИВ, а се опфатени и во оваа стратегија се следниве:

1.2.1. Градење на капацитети и воспоставување на неопходни сервиси

Досегашното искуство покажа дека е неопходно да се обезбеди едукација на професионалниот кадар кој работи на обезбедувањето на сервиси за одредени целни групи. Исто така, потребно е обезбедување на просторни капацитети за одредени сервиси кои досега беа обезбедени преку странски донации, но и сервиси кои недостасуваа во општината (како што е Центарот за третман на лица зависни од дроги).

1.2.2. Координиран одговор

Се утврди потребата за учество на локалната власт во одговорот на ХИВ. Оваа Стратегија вклучува активности за афирмирање и за поголема вклученост на локалната власт во одговорот на ХИВ, вклучувајќи и воспоставување на општинска координација за подобрување на соработката на локално ниво.

1.2.3. Почитување на човековите права и намалување на стигмата и дискриминацијата во заедницата

Стратегијата се градеше на основа на пристапот базиран на човековите права, внимавајќи сите клучни интервенции да произлезат од потребите на лицата под најголем ризик и да одговори на факторите кои влијаат на нивното исклучување.

Стигмата и дискриминацијата кај групите под најголем ризик и лицата кои живеат со ХИВ сè уште е на високо ниво. Податоците од неколку извршени истражувања кај овие групи го потврдуваат сè уште високото ниво на стигма и дискриминација кон лицата кои инјектираат дроги, сексуалните работници, осудените лица, мажите кои имаат секс со мажи и лицата кои живеат со ХИВ.

1.2.4. Одржливост на постојните служби за превенција, третман, грижа и поддршка

Голем дел од превентивните програми кои се спроведуваат единствено се финансирани од ГФАТМ. Со завршувањето на програмата во 2016 година, се наметнува потребата од обезбедување на одржливост на постојните сервиси и изнаоѓање алтернативни извори на финансирање.

Стратегијата своето финансирање, во 2016 година, го потпира на одобриениот грант од десеттата рунда на финансирање на Глобалниот фонд за СИДА, туберкулоза и маларија. Благодарение на досегашната поддршка изградени се високопрофесионални сервиси, градени и управувани во соработка со целните групи, кои обезбедија широко покривање со превентивни и тераписки сервиси во заедниците.

Главен акцент на идните активности ќе биде ставен на обезбедување на одржливост на постојните сервиси.

Меѓународните правни рамки врз чии принципи е градена стратегијата се:

- Универзалната Декларација за човекови права,
- Конвенцијата на ОН против тортура и друго свирепо, нехумано или понижувачко однесување или казнување, 1987,
- Конвенцијата на ОН за правата на детето, 1989,
- Конвенцијата за заштита на човековите права и слободи на Советот на Европа, 1961
- Ревидираната Европска социјална повелба, 1996,
- Амстердамската декларација на СЗО за промоција на правата на пациентите во Европа, 1994,
- Европската повелба за правата на пациентите на Советот на Европа, 2002,
- Декларацијата за залагања за СИДА, усвоена од УНГАСС, 2011.

1.3. Демографски податоци за Општина Гостивар

Број на население според НАЦИОНАЛНОСТА - Попис 2002 год.

Националност	Број	Процент
Албанци	54.038	66,60 %
Македонци	15.877	19,50 %
Турци	7.991	9,80 %
Роми	2.237	3,80 %
Власи	15	0,01 %
Срби	160	0,19 %
Босанци	39	0,04 %
Други	685	0,84 %
Вкупно	81.042	100,00 %

Број на население според НАЦИОНАЛНОСТА - Попис 2002 год.

Пол	Број
Машки	40.507
Женски	40.535
Вкупно	81.042

Извор: Државен завод за статистика ¹

¹ www.stat.gov.mk

2. СОСТОЈБА СО ХИВ

Врз основа на постојните податоци Република Македонија е категоризирана како земја со ниска стапка (преваленција) на ХИВ. Ова пред сè се должи на зголемената активност на сите фактори кои учествуваат во спроведување на ДСТ за ХИВ на сите нивоа, како и промовирање и достапност на сервисите и институциите кои нудат тестирање за ХИВ за целокупното население, а посебно на ранливите групи и младите луѓе, со цел да се добие пореална бројка за бројот на лицата кои живеат со ХИВ во Република Македонија.

2.1. Епидемиолошки податоци

Првиот ХИВпозитивен случај во Република Македонија е регистриран во 1987 година. Првиот случај на лице заболено од СИДА е регистрирано во 1989 година, како и првиот смртен случај.

Во согласност со податоците на Институтот за јавно здравје на РМ, во периодот од 1987 до 2015 година, регистрирани се вкупно 274 лица кои живеат со ХИВ. Од нив 170 биле лица кои се болни од СИДА, а 104 лица кои живеат со ХИВ. До крајот на 2015 година починале 80 лица, додека 194 живеат со ХИВ.²

Табела: Дистрибуција по возрастни групи на лица кои живеат со ХИВ на крајот на 2014 година

0 - 6 години	5
7 - 14 години	1
15 - 19 години	6
20 - 29 години	72
30 - 39 години	93
40 - 49 години	35
50 - 59 години	20
60+ години	7

Извор: ИЈЗ

Табела: Начин на пренесување на ХИВ (состојба 31.12.2014)

Начин:	Вкупно
Хетеросексуален контакт	115
Сексуален контакт на маж со маж (МСМ)	99
Интравенско користење дрога	12
Хемофиличари	6
Од мајка на плод	6
Не е добиен податок	1

Извор: ИЈЗ

² Институт за јавно здравје. Билтен за движењето на акутните заразни заболувања во РМ за месец декември 2015. ИЈЗ 2016:4

Заклучно со 31 декември 2014 година во Република Македонија 78 лица умреле од СИДА.³

Според податоците на Клиниката за инфективни болести, во 2015 година се откриени 33 нови лица заразени со ХИВ, од кои 30 се мажи, а 22 се МСМ. Вкупниот број на детектирани лица со ХИВ од почетокот на епидемијата до крајот на 2015 година изнесува 275, од кои 199 живеат со ХИВ, а 129 се на АРВ терапија.

2.2. Податоци на ниво на Општина Гостивар

Според податоците на Центарот за јавно здравје - Гостивар, во Општина Гостивар досега се регистрирани 7 случаи на заразени со ХИВ од кои 3 во 2005 година, 1 во 2006, 1 во 2011 и заклучно со март 2016 година, 2 нови случаја. Од нив 4 се машки и 3 женски, 5 од рурални области и 2 од градска средина. Според начинот на пренесување 6 се со хетеросексуален однос, а 1 од мајка на дете. Според возрастната структура 2 се на возраст до 29 години, 3 се на возраст од 40 до 49, еден е на возраст од 50 до 59 и 1 лице над 60-годишна возраст.

Состојба со хепатитис Ц

Процентот на ХЦВ кај ЛИД на метадонска терапија во РМ е проценет над 70 %. Овој процент беше потврден и меѓу тестираните во ББС кога проценетата преваленца на антитела кон хепатитис Ц во популацијата на ЛИД изнесувала 70,1 %. Се проценува дека хепатитис Ц меѓу ЛИД е застапен со преваленца од 57,7 до 73,0 % (95 % ЦИ)⁴

Според податоците добиени од ЈЗУ Центар за јавно здравје - Тетово / подрачна единица Гостивар, во Општина Гостивар за периодот 2012-2014 година пријавени се 4 болни од хепатитис Б и 13 болни од хепатитис Ц.

2.3. Ранливост и ризик за ХИВ

До денес, одговорот на ХИВ-инфекцијата во Република Македонија беше насочен кон таканаречените групи од интерес по однос на ранливоста за пренос на ХИВ-инфекцијата. Меѓутоа, самата припадност на одредена група не го зголемува ризикот на едно лице од инфекција, туку обратно, неговото однесување ја детерминира изложеноста кон ХИВ. Поврзувањето на лицата со одредена група под најголем ризик се врши исклучително од аспект на спроведувањето мерки за превенција и третман и тоа, самото по себе, нема цел за какво било обележување или стигматизација.

Податоците од бихевиоралните студии укажуваат на потребата од фокусирање на интервенциите кон лицата кои се под најголем ризик и тоа кон лицата кои инјектираат дроги, кон сексуалните работници, мажите кои имаат секс со мажи и

3 Институт за јавно здравје на РМ. Извештај за здравјето на населението во Република Македонија во 2014 година

4 Министерство за здравство. Извештај од биобихевиоралното истражување кај лицата кои инјектираат дроги во Македонија, 2014:31

кон осудениците, без разлика на нивната возрасна група, на нивната полова, верска или етничка припадност. Истовремено, студиите потврдуваат дека горенаведените групи се изложуваат на повеќекратни ризични однесувања и, од тие причини, оправдано е најголемиот број превентивни активности да се насочат кон нив. Дополнително, мапирањето и студијата заснована на истражувањата во заедницата на адолесценти под најголем ризик од ХИВ го покажуваат истото. Истовремено, лицата под најголем ризик заслужуваат особено внимание и приоритет во Стратегијата поради нивното групирање, стигматизација и дискриминација, што претставува посебен предизвик за пристап и давање здравствени и социјални услуги на овие лица.

2.3.1. Лица кои инјектираат дроги

Во просек секое десетто заразување со ХИВ во светот е кај ЛИД.⁵

Според податоците на УНАИДС, од вкупниот број на заразени лица со ХИВ во светот (без делот на Супсахарска Африка) ЛИД учествуваат со 30 %.⁶ Според податоците на УНАИДС, распространетоста на ХИВ меѓу ЛИД е значително повисока отколку кај општата популација (во просек до 28 пати е повисока преваленцата). Најголемиот број ЛИД кои во исто време и живеат со ХИВ во светот немаат пристап до терапија за ХИВ (Светска банка смета дека само 10 % примаат АРВ терапија). Највисок процент на ЛИД/ХИВ добиваат АРВ третман во западноевропските земји, додека во земјите на Источна Европа овој процент е најнизок (опфат под 1 %).

Во Република Македонија најчест начин на користење хероин е со инјектирање. (8) Во РМ најчесто се инјектира метадоноот заедно со диазепам (55,8 %), потоа хероиноот, илегално набавениот метадон, како и седативите. 96,4 % од испитаниците одговориле дека последниот пат кога инјектирале дрога користеле стерилен прибор за инјектирање. Сепак 5,1 % одговориле дека во последниот месец користеле заеднички прибор за подготовка и инјектирање (шприц, игла, куцер/лажица, вата, вода). Приборот, најчесто, бил споделуван во последниот месец 1-2 пати (кај 59,5 % испитаници) и 3-5 пати (кај 22 %).

Последен пат кога имале секс со партнерот 53,5 % од ЛИД не користеле кондом. Во последниот месец 34,2 % никогаш не користеле кондом, 31 % секогаш, 11 % често, 14 % ретко и 9 % понекогаш. 1,8 % во последниот месец имале секс во замена за дрога, притоа, 40 % не користеле кондом. 30,2 % имале сексуални односи со повеќе партнери во последниот месец.

ХИВ -тестирање не направиле 67 % испитаници во последната година, најчесто затоа што сметаат дека немаат ризично однесување (36 %) или не знаат каде да направат тест (20,6 %).

Интересен е податокот што 83,3 % сметаат дека имаат мала или никаква можност да се заразат со ХИВ.

ЛИД припаѓаат на највулнерабилната и маргинализирана група луѓе. Забраната за поседување дрога ја прави оваа популација скриена популација, далеку од постојните сервиси. Стигмата и дискриминацијата уште повеќе ги принудува ЛИД да бидат подалеку од постојните сервиси за заштита од ХИВ.

5 <http://www.who.int/hiv/topics/idu/about/en/>
6 The gap report 2014, People who Inject drugs, UNAIDS

2.3.2. Сексуални работници

Податоците на УНАИДС за 2014 година, покажуваат дека преваленцата на ХИВ помеѓу сексуални работници/чки е 12 пати поголема отколку преваленцата помеѓу општата популација.⁷ Балканските земји кои, генерално, важат за земји со ниска ХИВ-преваленца, преваленцата помеѓу сексуалните работници е помалку од 1 %. Во Македонија од почетокот до сега не е детектиран ниту еден случај на ХИВ помеѓу сексуални работници/чки.

2.3.3. Мажи кои имаат секс со мажи

Во поголемите урбани средини ХИВ-преваленцата кај мажите кои имаат секс со мажи, во просек е 13 пати поголема отколку кај општата популација.⁸

Во Македонија во последните 8 години се забележува зголемување на бројот на случаи на заразување со ХИВ помеѓу МСМ популацијата. Најголемиот број на заразени лица со ХИВ во текот на последните три години е, всушност, кај оваа популација. Вкупниот број на МСМ случаи во периодот од 2005 до 2012 година (41) е зголемен за 4,1 пати во однос на периодот од 1987 до 2004 година (10), додека просечниот годишен број е зголемен за 8,5 пати.⁹ Во Македонија стапката на ХИВ-инфекција помеѓу МСМ популацијата е 42 % од сите регистрирани случаи на ХИВ во државата од 1987 до 2014 година.¹⁰ Според податоците на Клиниката за инфективни болести - Скопје, од вкупно 33 новооткриени лица во 2015 година, 22 се МСМ.

7 Global AIDS Response Progress Reporting 2014

8 World AIDS Day Report 2012. Geneva, Joint United Nations Programme on HIV/AIDS, 2012 (http://www.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/documents/epidemiology/2012/gr2012/jc2434_worldaidsday_results_en.pdf, accessed 25 February 2014).

9 Стевановиќ, М. (2014) Клиничко-епидемиолошка и молекуларно-генетска карактеризација на ХИВ-инфекцијата во Република Македонија

10 Институт за јавно здравје(2010) Биобихевиорална студија меѓу млади и групи под највисок ризик за ХИВ-инфекција во Република Македонија, МСМ: Институт за јавно здравје, 2014

3. ПРЕВЕНТИВНИ АКТИВНОСТИ ВО МИНАТИОТ ПЕРИОД

Поорганизиран национален одговор за заштита на населението од ХИВ почнува да се спроведува од ноември 2004 година, благодарение на донацијата од Глобалниот фонд за борба против СИДА, туберкулоза и маларија. Со активностите финансирани од Глобалниот фонд раководи Министерството за здравство на Република Македонија, а ги спроведуваат повеќе државни институции и здруженија на граѓани.

Во рамките на проектот беа воспоставени повеќе сервиси за одредени групи под ризик за пренесување на ХИВ. Заживеаја програмите за намалување на штети кај ЛИД, програмите за СР, како и програмите за МСМ. Првите ХИВ-тестирања во Република Македонија започнаа да се спроведуваат од 1986 година во јавните медицински институции, а потоа и во приватните медицински установи во државата, како и теренските доброволни советувања и тестирања (ДСТ) сервиси организирани во партнерство со граѓанските организации. ХИВ-тестирањето базирано на принципите на бесплатно, доброволно советување и тестирање (ДСТ) обезбедува низа широка мрежа на сервиси во земјата. Иако, во Македонија бројот на ХИВ-тестирања е зголемен во споредба на претходните години, сепак, процентот на граѓаните кои направиле ХИВ-тест е значително низок. Од 2008 година во соработка со граѓанските организации и центрите за јавно здравје започна да се обезбедува и теренско ДСТ кое претставува успешна практика на превентивен сервис за ХИВ приспособен на потребите на лицата изложени на ризик од ХИВ. Речиси половина од сите ДСТ услуги во земјата во изминатите неколку години се реализираат преку теренското ДСТ.

Беа направени неколку истражувања од кои се добија значајни резултати во однос на процената на популацијата и знаењето и однесувањето кај лица под ризик, што беа основа за креирање на идните активности.

Се очекува Глобалниот фонд да ги финансира активностите за заштита на населението од ХИВ до крајот на 2016 година. Од 2017 година, овие активности треба да се финансираат со други средства (од националниот буџет и од буџетите на единиците на локалната самоуправа).

4. ПОТРЕБА ЗА ЛОКАЛЕН ОДГОВОР

Со Законот за јавно здравје се предвидуваат пошироки интервенции за единиците на локалната самоуправа во зачувувањето и унапредувањето на здравјето на населението. Единиците на локалната самоуправа имаат обврска да формираат совети за јавно здравје кои „ги проучуваат прашањата и политиките во областа на јавното здравје, изготвуваат мислења, даваат иницијативи и/или предлози до органите на единиците на локалната самоуправа“.¹¹ За ефикасно зачувување и унапредување на здравјето на населението со истиот член се инсистира на јакнење и на соработка меѓу надлежните министерства, единиците на локалната самоуправа, стопанството и граѓаните. Надлежностите за здравствена заштита на населението на единиците на локалната самоуправа им се определуваат и со членот 22 став 1 акт 9 од Законот за локалната самоуправа. И со Националната стратегија за ХИВ 2012-2016 е предвидено „вклучување на локалната самоуправа во креирањето и на национален одговор за ХИВ...“.

¹²Земајќи ги предвид поволните можности за вклучување на единиците на локалната самоуправа во заштитата на јавното здравје и особено потребата за заштита на локалното население од ХИВ, Општина Гостивар донесе одлука за усвојување на Локална стратегија за ХИВ за периодот од 2016 до 2020 година. За остварување на Локалната стратегија се изготвени акциски планови за 2016 и 2017 година.

4.1. Постојни превентивни активности на локално ниво

Во Општина Гостивар повеќе организации и институции се вклучени во превентивните активности за ХИВ, како и грижа за лицата кои се под висок ризик за заразување со ХИВ.

Центарот за јавно здравје - Тетово, подрачна служба Гостивар врши континуирано следење и евиденција на морбидитетот и морталитетот од сите заболувања на територијата на Општината. Врши едукација на општата популација и посебно на ранливите групи население, спроведува истражувања од областа и презема соодветни превентивни мерки и врши ДСТ за ХИВ кај општата популација.

Општа болница - Гостивар врши дијагностика и третман на разни заболувања вклучувајќи и третман на лица заболени од хепатитис (на Инфективното одделение) и третман на коморбидни состојби кај КД и психолошка поддршка (на Психијатриското одделение).

Третманот на лица зависни од дроги с уште се врши преку **Општата болница - Тетово**, на Психијатрискиот оддел и Центарот за превенција и третман на зависност од дроги. И покрај долгогодишните напори за отворање на Центарот за превенција и третман на зависност од дроги во Гостивар, овој проблем останува с уште нерешен.

Третманот на лица кои живеат со ХИВ с уште останува единствено да се обезбедува

¹¹ Службен весник на Република Македонија 22/10: член 18; 136/11; 144/14.

¹² Министерство за здравство 2012: 29; Службен весник на Република Македонија 22/10; 136/11; 144/14; Службен весник на Република Македонија 5/02.

на **Клиниката за инфективни болести и фебрилни состојби во Скопје.**

Центарот за социјална работа врши социјални сервиси за лицата под ризик за заразување со ХИВ, како што се КД.

Превентивни активности во училиштата вршат Центарот за јавно здравје, како и повеќе невладини организации.

Во превенцијата на ХИВ кај посебни групи под ризик е вклучена **НВО Хелп** која со поддршка од Глобалниот фонд од 2005 година ја започнува програмата за намалување на штети кај ЛИД. Од почетокот на оваа програма па до денес со сервисите на Хелп се опфатени 604 клиенти. Месечно се обезбедуваат 110 медицински интервенции и консултации и 90 социјални услуги. Во текот на еден месец во просек 8 нови и 85 постојни ЛИД користат услуги на Хелп. Се дистрибуираат 800 шприцови, 1.110 игли и 500 кондоми.

Теренската работа вклучува:

- Универзалната Декларација за човекови права,
- Директен контакт со клиентите на отворени сцени, станови, куќи, кафулиња, паркови, стадиони, училишта и слично;
- Чистење на искористена опрема за инјектирање на познати локации, два пати во месецот;
- Од 30 до 40 % од искористената опрема се враќа во стационар;
- Делење на специјални канти за искористената опрема на лица што инјектираат во приватни станови и куќи.
-
- Медицинските услуги вклучуваат:
 - Прием на зависници и нивно згрижување;
 - Давање на прва помош, чистење на рани, премачкување со антибиотски масти, прашоци и спрејови како и правење на преврски;
 - Упатување до соодветни здравствени институции;
 - Препорака за терапија во консултација со матичен лекар;
 - Советување, едукација, давање на информации за ХИВ, хепатитис Б и Ц;
 - Бесплатно тестирање за хепатитис Ц (anti HCV) и ХИВ.
 - Освен медицинските услуги за КД се обезбедуваат и социјални услуги.

Програмата за сексуални работници започна во ноември 2008 година. Се обезбедува:

- Теренски активности (посета на кафе-барови, стриптиз- барови, кафулиња, приватни станови и куќи....);
- Информирање, делење на кондоми, лубриканти и печатен материјал;
- Активности кои се насочени во врска со заштита од ХИВ и хепатитис Ц и употреба на различни видови контрацептивни средства за безбеден секс;
- Информирање за штетните последици од употреба и неправилна употреба на различни видови на дроги, делење на чисти игли и шприцови;
- Во соработка со ХЕРА се врши и тестирање на ХИВ – ДСТ;
- Од јуни 2010 година теренските активности почнаа активно да се одвиваат и во градот Кичево.

НВО **ИПГ - Гостивар** со поддршка на Глобалниот фонд работи на застапување, комуникација и социјална мобилизација во рамките на воспоставување на модели, механизми и активности за зајакнување на заедницата на локално ниво. Основни цели на програмата се:

- Обезбедување одржливост на воспоставените програми за заштита од ХИВ со активно учество на заедницата на локално ниво и
- Зголемување на видливоста на превентивните програми за ХИВ, сензибилизација на заедницата кон нив и зголемување на нивната ефикасност.
- Активностите вклучуваат подготвување на акциски планови за ХИВ на локално ниво во повеќе општини во Република Македонија вклучувајќи ја и Општина Гостивар, преку процес на партиципација на повеќе заинтересирани страни.

Во Општина Гостивар активни се и НВО Хуманитарно добротворно здружение на Ромите - Месечина, кое работи на човековите права, образованието и социоекономскиот развој; како и Асоцијацијата за демократски иницијативи, која е активна во областа на човековите права, демократијата и децентрализацијата и граѓанското општество.

5. Визија, мисија и вредности

Визија

Задржана е ниска преваленца на ХИВ преку зголемен степен на знаење и свест кај населението, практикување на неризично однесување и намалена е стигмата и дискриминацијата на лицата под ризик и лицата кои живеат со ХИВ.

Мисија

Спроведување на програми за зголемување на свеста кај општата популација за заштита од ХИВ; Зголемување на степенот на знаење кај младите, ризичните групи, лицата на привремена работа во странство, со цел промена на ставовите и однесувањето во врска со ХИВ, преку едукативни активности, програми за грижа и третман на ЛЖХ, програми за намалување на штети, програми за намалување на стигмата и дискриминацијата кон лицата под ризик и ЛЖХ и спроведување на истражувања.

Вредности

- Слобода
- Мир
- Еднакви права
- Човечко достоинство
- Универзални вредности
- Заедно за подобро здравје
- Еднаква достапност до социјални и здравствени услуги
- Интеграција
- Солидарност
- Почитување на разликите
- Социјална вклученост.

6. Стратешки области и цели и активности

Локалната стратегија за заштита од ХИВ на Општина Гостивар зацртува три стратешки области на дејствување. 6.1. Стратешка област 1: Заштита и развивање на свеста за ХИВ и поврзаните ризици кај жителите на Скопје и кај лицата со привремен престој во Скопје

6.1. Стратешка област 1: Превенција и развивање на свест за ХИВ и поврзаните ризици кај локалното население и специфични професионални лица

Главна цел: Подигање на свеста за ХИВ кај општата популација и професионалните лица и намалување на стигмата и дискриминацијата кон лицата кои живеат со ХИВ.

Оваа стратешка област вклучува превентивни активности насочени кон општата популација, како и специфични групи од посебен интерес вклучувајќи млади лица, лица кои работат со групите под зголемен ризик, лица кои презентираат информации преку средствата за јавно информирање, како и превентивни активности насочени кон лицата кои се на привремена работа во странство.

6.1.1. Област на дејствување 1: Развивање на свест кај целокупното население кое живее или престојува на територијата на Општина Гостивар

Цел: Подигање на свеста кај општата популација за ХИВ и намалување на стигмата и дискриминацијата кон лицата кои живеат со ХИВ.

Со цел подигање на свеста кај населението за ХИВ, се предвидува организирање на предавања во основните и средните училишта, организирање на тренинзи за врсничка едукација, организирање на работилници за врсничка едукација во основните и средните училишта и подготвување на прирачник за врсничка едукација, активности преку мас- медиумите, како и активности кои ги таргетираат лицата на привремен престој во странство. Посебно внимание ќе биде посветено на проблемот на стигмата и дискриминацијата, како и активностите за застапување и ангажирање на донесувачите на одлуки и бизнис-заедницата.

6.1.2. Област на дејствување 2: Сензитивизација на вработените и работно ангажираните лица во институциите кои се во контакт со групите/заедниците најзасегнати од ХИВ

Цел: Зголемување на степенот на знаење кај професионалните лица и промена на ставовите и однесувањето кон лицата кои живеат со ХИВ.

Едукацијата на професионални лица, вклучувајќи медицински персонал, социјални работници, полиција и правосудство, има огромно значење при

промената на ставовите во заедницата и хуманиот третман кон лицата кои живеат со ХИВ. За таа цел ќе се работи на обука на професионални лица.

6.1.3. Област на дејствување 3: Сензитивизација на новинари и уредници на јавни гласила

Цел: Зголемување на степенот на знаење за ХИВ кај новинарите, со нивно адекватно презентирање на информации за ХИВ.

Средствата за јавно информирање имаат големо значење во креирањето на јавното мнение. Притоа, особено е значаен пристапот и ставовите на новинарите, особено во однос на стигмата и дискриминацијата на одредени вулнерабилни групи население, како и начинот на презентирање на содржините.

За таа цел се предвидува организирање на работилници наменети за новинарите.

6.2. Стратешка област 2: Превенција на ХИВ кај групи/заедници најзасегнати од ХИВ

Главна цел: Одржување на ниска преваленца на ХИВ кај лица под највисок ризик за ХИВ на територијата на Општина Гостивар.

6.2.1. Област на дејствување 1: Превенција на ХИВ кај лицата кои инјектираат дроги

Цел: Одржување на ниска преваленца на ХИВ кај лицата кои инјектираат дроги.

Се предвидува да продолжат со работа постојните превентивни активности меѓу ЛИД, како и заложување за отворање на нови капацитети во согласност со потребите:

- Заложување за отворање на Центар за превенција и третман на зависници од дрога.
- ДСТ.
- Дистрибуција на стерилен прибор за инјектирање.
- Дистрибуција на кондоми и лубриканти.
- Подготвување и дистрибуција на промотивни материјали.
- Обезбедување на медицинска грижа.
- Социјални и правни услуги.

6.2.2. Област на дејствување 2: Превенција на ХИВ кај сексуалните работници/-чки

Цел: Одржување на ниска преваленца на ХИВ кај сексуалните работници/-чки.

Посебно внимание во наредниот период ќе биде посветено на превенцијата на ХИВ меѓу сексуалните работници. Активностите ќе вклучуваат:

- Заложување за функционирање на центар за обезбедување на социјални услуги за СР (дроп ин центар).
- ДСТ.

- Дистрибуција на кондоми и лубриканти.
- Подготвување и дистрибуција на промотивни материјали.
- Медицински прегледи.
- Социјални и правни услуги.

6.2.3. Област на дејствување 3: Превенција на ХИВ кај мажите кои имаат секс со мажи

Цел: Одржување на ниска преваленца на ХИВ кај мажите кои имаат секс со мажи.

Со оглед на фактот што голем број од новооткриените лица со ХИВ во последните неколку години е најзастапен кај МСМ, потребно е да се направи процена на популацијата и да се воспостават центри за превенција на ХИВ кај МСМ.

Се предвидуваат следните активности:

- Процена на популацијата.
- Заложување за формирање на центри за превенција на ХИВ кај МСМ (во согласност со потребите).
- ДСТ.
- Дистрибуција на кондоми и лубриканти.
- Подготвување и дистрибуција на промотивни материјали.
- Социјални и правни услуги.

6.2.4. Област на дејствување 4: Превенција на ХИВ кај младите на возраст од 15 до 29 години

Цел: Одржување на ниска преваленца на ХИВ кај младите.

Најголем дел од активностите за одделните групи под ризик се одвиваат тековно со поддршка на Глобалниот фонд. Неопходни се значителни промени за изнаоѓање финансиски средства за поддршка на постојните програми кои следната година би можеле да згаснат доколку не се обезбедат извори на финансирање.

Се предвидува:

- ДСТ.
- Подготвување и дистрибуција на промотивни материјали.

6.2.5. Област на дејствување 5: Превенција кај лицата кои живеат со ХИВ

Цел: Подобрување на здравствената состојба и третманот кон лицата кои живеат со ХИВ.

Помошта кон лицата кои живеат со ХИВ е многу значајна. Во случај на појава на лице со ХИВ на територијата на општината се предвидува:

- ДСТ.
- Медицински прегледи и АРВ третман.
- Социјална помош и правни услуги.

6.3. Стратешка област 3: Координација, соработка, следење и процена

Главна цел: Обезбедување на координиран одговор за заштита на населението од ХИВ во Општина Гостивар

Координацијата и соработката се значаен фактор за непречено спроведување на стратегијата. За таа цел се планира назначување на координативно тело со претставници на различни организации (владини и невладини), кое ќе ги следи сите активности на терен и во согласност со потребите ќе носи одлуки за решавање на конкретни проблеми. Посебно внимание ќе се посвети на лобирање и обезбедување на извори на финансирање на програмските активности (донаторски конференции, вклучување на бизнис-секторот). Се предвидува координативното тело да се состанува 4 пати годишно, во просториите на Општина Гостивар.

Координативното тело ќе изготви и план за следење и процена на имплементацијата на стратегијата, врз основа на акцискиот план, со назначување на индикатори/показатели за следење, дефинирање на формулари за известување и начин на собирање на податоците. Неопходно е подобрување на системот за информирање и воспоставување на централна дата-база.

Во текот на имплементацијата ќе се врши и следење на сите предвидени активности.

Евалуацијата на програмата ќе се изврши во текот на имплементацијата (втора година) како и последната година од имплементацијата на стратегијата.

Деталниот опис, приказот на целите на стратегијата, показателите за успешност, предвидените активности, одговорните институции за реализација на активностите, како и временската рамка се прикажани во Акцискиот план (во прилог).

7. Акциски план за остварување на Локалната стратегија за ХИВ на Општина Гостивар за периодот 2016 и 2017 година

Стратешка област	Област на дејствување	Цели	Активности	Индикатори	Одговорни за реализација	Период на имплементација
1: Превенција и развивање на свеста за ХИВ/СИДА и поврзаните ризици кај локалното население	1: Развивање на свеста кај целокупното население од Општина Гостивар за ХИВ и намалување на стигмата и дискриминацијата	1. Зголемен степен на знаење за ХИВ кај учениците од основните и средните училишта	<ol style="list-style-type: none"> 1. Организирање на предавања во основните и средните училишта 2. Организирање на тренинзи за врсничка едукација 3. Организирање на работилници за врсничка едукација во основните и средните училишта 4. Подготвување на прирачник за врсничка едукација 	Обучени 80% од учениците во 9 - одделение во основното училиште и прва и втора година во средното образование	ЦЈЗ НВО	Континуирано
		2. Зголемен степен на знаење за ХИВ кај наставниците	1. Организирање на работилници за едукација во основните и средните училишта	Обучени 20% од наставниците во 9- одделениево основното училиште и прва и втора година во средното образование	ЦЈЗ НВО	Еднаш годишно
		3. Зголемен степен на знаење за ХИВ кај лицата кои престојуваат на привремена работа во странство	<ol style="list-style-type: none"> 1. Подготвување на промотивни материјали 2. Дистрибуција на промотивни материјали 	Информирани 30% од лицата на привремен престој во странство	НВО	Еднаш годишно
		1. Зголемен степен на информираност кај општата популација	<ol style="list-style-type: none"> 1. Подготвување на промотивни материјали 2. Организирање на јавни настани за промоција на ХИВ превенција, намалување на стигмата и дискриминацијата 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Информирани 30% од општата популација за ХИВ, стигма и дискриминација 2. Број на дистрибуирани промотивни материјали 3. Број на организирани јавни настани 	Општина Гостивар НВО	Континуирано

Стратешка област	Област на дејствување	Цели	Активности	Индикатори	Одговорни за реализација	Период на имплементација
		1. Зголемен степен на информираност и сензитивизација на донесувачите на одлуки и бизнис-заедницата	1. Организирање на работилници за донесувачите на одлуки и бизнис-заедницата 2. Активности за застапување 3. Активности за обезбедување финансиски средства за поддршка на програмите	1. Обезбедена поддршка на постојните програми 2. Број на едуцирани донесувачи на одлуки 3. Број на активности за застапување 4. Број на реализирани активности за обезбедување финансиски средства	Општина Гостивар, НВО	Континуирано
	2: Сензитивизација на вработените и работно ангажираните лица во институциите кои се во контакт со групите/заедниците најза сегнати од ХИВ	1. Зголемен степен на знаење за ХИВ кај здравствените работници	Организирање на работилница за лекари	Едуцирани 50% од матичните лекари	ЦЗЗ, НВО	Еднаш годишно
		2. Зголемен степен на знаење за ХИВ кај социјалните работници	Организирање на работилница за социјални работници	Едуцирани 50% од социјалните работници	ЦЗЗ, НВО	Еднаш годишно
		3. Зголемен степен на знаење за ХИВ кај припадници на полицијата и правосудството	Организирање на работилница за полиција	Едуцирани 50% од припадниците на полицијата и правосудството	ЦЗЗ, НВО	Еднаш годишно
	3: Сензитивизација на новинари и уредници на јавни гласила	1. Зголемен степен на знаење за ХИВ кај новинари	Организирање на работилница за новинари	Едуцирани 50% од новинарите	ЦЗЗ, НВО	Еднаш годишно

Стратешка област	Област на дејствување	Цели	Активности	Индикатори	Одговорни за реализација	Период на имплементација
2-Превенција на ХИВ/СИДА кај групи/заедници најзасегнати од ХИВ/СИДА Главна цел: Одржување ниска стапка на ни со ХИВ меѓу заедниците најзасегнати од ХИВ/СИДА.	1: Превенција на ХИВ/СИДА кај лицата кои инјектираат дроги	1. Одржување ниска стапка на ново инфицирани со ХИВ кај ЛИД	1. Заложување за отворање на центар за превенција и третман на зависници од дрога 2. ДСТ 3. Набавка и дистрибуција на стерилен прибор за инјектирање 4. Дистрибуција на кондоми и лубриканти 5. Подготвување и дистрибуција на промотивни материјали 6. Обезбедување на медицинска грижа 7. Социјални услуги 8. Правни услуги	<ul style="list-style-type: none"> • Број на лица со ДСТ • Број на лица со обезбеден основен пакет на услуги • Број на лица на кои им е укажана медицинска, социјална и правна заштита • Број на дистрибуирана опрема за инјектирање и кондоми 	НВО Хелп ЦЗ Општа болница ЦСР	Континуирано
	2: Превенција на ХИВ/СИДА кај сексуалните работници/-чки	1. Одржување ниска стапка на новоинфицирани со ХИВ кај СР	1. Заложување за функционирање на центар за обезбедување на социјални услуги за СР (дроп ин центар) 2 ДСТ 3 Дистрибуција на кондоми и лубриканти 4 Подготвување и дистрибуција на промотивни материјали 5 Медицински прегледи 6 Социјални услуги 7 Правни услуги	<ul style="list-style-type: none"> • Број на лица со ДСТ • Број на лица со обезбеден основен пакет на услуги • Број на лица на кои им е укажана медицинска, социјална и правна заштита • Број на дистрибуирани кондоми 	НВО Хелп ЦЗ ЦСР	Континуирано

Стратешка област	Област на дејствување	Цели	Активности	Индикатори	Одговорни за реализација	Период на имплементација
	3: Профилактика на ХИВ/СМД кај мажите кои имаат секс со мажи	1. Одржување ниска стапка на нови инфицирани со ХИВ кај MSM	1. Истражување за процена на популацијата 2. ДСТ 3. Дистрибуција на кондоми и лубриканти 4. Подготвување и дистрибуција на промотивни материјали 5. Социјални услуги 6. Правни услуги	<ul style="list-style-type: none"> • Број на лица со ДСТ • Број на лица со обезбеден основен пакет на услуги • Број на лица на кои им е укажана социјална и правна заштита • Број на дистрибуирани кондоми 	НВО ЦСР	Континуирано во 2017 година

8. Обезбедување средства и стратешки партнерства

Финансиските средства за стратегијата во текот на 2016 година веќе се обезбедени преку Глобалниот фонд. Значителни напори треба да се направат за обезбедување на одржливост на постојните сервиси во периодот од 2017 година, за што е потребно заложување и огромни напори на сите фактори во рамките на Општината.

XOPC
ОПЦИИ ЗА ЗДРАВ ЖИВОТ СКОПЈЕ

**СО
КЛУЧНИ
ОДЛУКИ
ДО ЗДРАВА
ЗАЕДНИЦА**

Клучна е и твојата одлука

